

SUMARI

Pròleg.....	9
Introducció	15
1. Feixisme. Antecedents històrics	17
Amb Benito va començar tot.....	17
Si no fos per Auschwitz... ..	35
2. El feixisme més enllà del feixisme	49
La recomposició	49
Nacionalpopulisme segle XXI	55
Societat líquida	58
Desconfiança.....	60
Respostes simples	62
El braç armat del capitalisme.....	66
El vertigen globalista	74
Si vols, pots.....	81
Nació, nacionalisme, supremacisme, igualtat, cosmopolitisme i diversitat.....	85
Extrema dreta i dreta extrema.....	104
Islamisme ultra.....	115
Els vells bons temps.....	119

La família.....	121
El marxisme cultural	125
3. Gent normal	135
Tres fronts	135
Aquí.....	143
En primera persona.....	156
El cantó fosc.....	167
Set de mal	174
4. La resposta	177
Nazis i zombis.....	177
Gestionar les pròpies contradiccions.....	179
Horitzontalitat	181
El cordó sanitari, quan i per què.....	182
L'entrepà de veritats.....	184
5. Algunes conclusions	187
L'esperit del 48.....	197
Epíleg.....	201

PRÒLEG

El feixisme fou la innovació política més important del segle xx i la font de gran part dels seus patiments. Així comença l'historiador nord-americà Robert Paxton una de les seves obres més rellevants, *The Anatomy of Fascism*. En la seva introducció, aquest autor especialitzat en la França de Vichy, descriu a bastament l'origen etimològic del terme —del llatí *fasces*— i com aquest assolí cert relleu durant el període d'entreguerres. La irrupció del *fascio* (feix), exposa Paxton, es produí però molt abans de l'adveniment del règim italià liderat per Mussolini. Els culpables de la seva popularització foren, de fet, forces d'esquerres o expressions vinculades a valors progressistes. Aquells que es convertiren en els seus màxims adversaris polítics van ser els principals responsables de la seva internacionalització. L'historiador nord-americà Staney Payne, un dels màxims especialistes en la matèria, apunta a la seva obra magna *History of the Fascism* com des de 1923 el mot feixista esdevingué un terme pejoratiu amb connotacions violentes, brutals i dictatorials profusament difós pels seus rivals polítics i, en canvi de forma simptomàtica, poc utilitzat per les formacions associades a aquest. Malgrat que no s'autoanomenaven feixistes, les organitzacions que s'inspiraren en el feixisme italià sí que assumiren les pràctiques

violentes, vinculades al xovinisme masculí que caracteritzà aquesta mena d'agregacions. Això explica, en part, la deriva de la militarització feixista de la política que protagonitzaren en una època de generalització de l'autoritarisme. I com el recurs a l'enaltiment de la violència fou quelcom habitual, com explica el 1920 un militant feixista italià: “el puny és la síntesi de la nostra teoria.” Un credo que compartí el líder falangista espanyol, José Antonio Primo de Rivera, quan en el discurs fundacional del seu partit el 1933 va afirmar: “No hay más dialéctica admisible que la dialéctica de los puños y de las pistolas cuando se ofende a la justicia o a la Patria”.

Sobre l'esmentada irradiació del feixisme en cercles antagònics trobem diversos exemples, des de la representació de Marianne, la figura femenina al·legòrica dels valors de la República francesa reproduïda amb feixos que simbolitzaven la força de la solidaritat vers els seus enemics, fins als revolucionaris italians que a les acaballes del segle XIX empraren el terme per evocar el suport vers els seus militants més compromesos. Un altre cas similar el protagonitzaren els grangers i camperols sicilians que s'aixecaren contra els terratinents el 1889 i s'autodefiniren com a Fasci Siciliani dei Lavoratori, un moviment popular d'inspiració socialista i democratitzador. El mateix succeí a la darrerria de 1914 quan un grup que pressionava perquè Itàlia entrés en guerra fent costat als aliats va prendre el nom de Fascio Rivoluzionario d'Azione Interventista on es barrejaven nacionalistes i internaciona- listes abrandats. Precisament, tot aquest pòsit previ fou el que recollí Mussolini, un exmilitant socialista, per bastir el 1919 una nova organització, integrada per veterans de guerra, nacionalistes, intel·lectuals futuristes i revolucionaris pro-

vinents del sindicalisme. Una amalgama molt diversa que, com descriu l'historiador britànic Roger Griffin a la primera part de la seva obra *Fascism*, determina de manera acurada la complexitat del que hom coneixerà d'aleshores ençà com a feixisme.

Aquell centenar curt de persones que es trobaren el 23 de març de 1919 a la sala d'actes de l'Aliança Comercial i Industrial de Milà esdevingueren l'embrió dels Fasci di Combattimento, l'antecedent directe del Partito Nazionale Fascista (PNF) fundat dos anys després.

Des de llavors el feixisme, com succeiria posteriorment també amb el nazisme, es va projectar arreu, esdevenint un referent per diversos moviments i organitzacions que pretenien emular-lo. En sorgiren temptatives de rèplica amb major o menor encert a Hongria (Creu de Fletxada), Xina (camises blaves), Romania (Legió de l'Arcàngel Miquel), Sud-Àfrica (Ossewabrandwag), Perú (camises negres), Brasil (Legião do Cruzeiro do Sul), Estats Units (Legió Germano-Americana), l'Estat espanyol (Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista) o Líbia (Partit Àrab Feixista Libi) entre d'altres.

Des del marxisme se'l va definir com l'instrument emprat per l'alta burgesia per combatre al proletariat quan els mitjans legals disponibles de l'Estat resultessin insuficients per sotmetre'l. L'estalinisme va reblar el clau en determinar que el feixisme era "la dictadura dels elements més reaccionaris, patrioters i imperialistes del capital financer". Aquesta anàlisi que identifica el feixisme amb el capitalisme i, sobretot, atribueix el seu auge a les cíclics crisis econòmiques que ha patit el món contemporani, com bé apunta l'Adam Majó en el present volum, no és una equació del tot exacta,

ans al contrari. A més, obvia com el feixisme, justament, va saber combinar amb cert èxit populisme i elitisme.

Tot plegat, doncs, evidencia com el feixisme, més enllà de la definició que ens ofereix la ciència de la lingüística —moviment polític caracteritzat per la submissió total a un líder que concentra tots els poders, per exaltació del nacionalisme i per l'eliminació violenta de l'oposició política i social— és un fenomen polièdric i divers que, lluny de restar inamovible, ha anat evolucionant i transformant-se. Per tant, no té res a veure el que podríem anomenar com a feixisme fundacional, emmarcat clarament al període d'entreguerres i amb Itàlia com a gresol, amb les expressions actuals que se'n reclamen hereves o el prenen com a inspiració. Ni la societat, ni el context, ni la praxi política són les mateixes ara que un segle enrere. Tota anàlisi comparativa, doncs, serà errònia si partim d'una definició excessivament encotillada, si el reduïm a un únic país o si l'entendem exclusivament com una defensa dels interessos del capital o una reacció al comunisme i/o la modernitat. Com assenyala Payne, el conjunt de reproduccions “van diferir unes de les altres tant com van tenir en comú trets notables”. En canvi, és imprescindible analitzar el feixisme italià primigeni com a paradigma per comprendre les dinàmiques i pràctiques polítiques del segle XXI i copsar quins eixos programàtics i elements pretèrits perduren o comparteixen amb les formacions d'extrema dreta o dreta populista actuals.

Per bastir qualsevol estratègia de contenció o si el que es pretén és contrarestar-ne el discurs, cal conèixer a bastament què és allò que hom anomena avui en dia feixisme. Com que es tracta d'un moviment polièdric amb característiques

divergents entre les seves concrecions no podem caure en reduccionismes simplistes, que més enllà de la caricatura banal no ens permetran analitzar-lo amb encert.

Sense entrar en el necessari però alhora feixuc debat nominal entre les diverses plasmacions del feixisme (neofeixisme, postfeixisme, dreta populista, identitarisme...) que tampoc difereix en excés de l'escenari existent als anys trenta (feixisme, dreta radical, dreta autoritària conservadora...), cal oferir-ne al lector una taxonomia acurada i rigorosa. Aquesta és la tasca que es va plantejar i ha acabat assolint amb escreix l'autor d'aquest llibre. Majó contextualitza el fenomen dotant d'un marc històric ampli al lector, a cavall entre la reflexió filosòfica i l'assaig, per entendre què va suposar la irrupció del feixisme al segle xx i com aquest ha aconseguit perdurar.

L'autor atorga un espai rellevant i necessari per descriure l'impacte emocional que ambdues guerres mundials van suposar per a la societat del moment, per tot seguit descriure les connexions amb el neoliberalisme, el pòsit del nacionalisme o, fins i tot, els problemes del procés d'integració europea —com la manca de consciència col·lectiva— que entén clau per entendre la penetració del neofeixisme i les seves derivades en l'Europa actual.

Un dels aspectes més interessants d'aquesta obra és l'aportació en primera persona de testimonis compilats per Majó durant els seus anys de militància que, de manera diversa, es van relacionar o formar part de cercles ultradretans. Un exercici necessari el de trencar tòpics atès que és l'única via per entendre, com assegura Paxton, que els moviments feixistes “només podien desenvolupar-se amb l'ajut de la gent corrent,

de gent fins i tot convencionalment bona”. Una aportació, doncs, essencial per evitar anàlisis ermes i absurdes que únicament contribueixen a banalitzar un fenomen enrevessat.

A més a més, en un exercici d’oferir estratègies guanyadores, Majó reflexiona al voltant d’idees que permetin aturar o marginar el reviscolament d’una xacra que molts creien que havia estat derrotada i enterrada definitivament el 1945. Així, per exemple, planteja la concreció d’un nacionalisme compatible amb l’universalisme, a la vegada que proposa un enfocament dinàmic per evitar la simplificació, alhora que cavil·la sobre la idoneïtat de l’anomenat cordó sanitari, mentre exposa la teoria del *Truth Sandwich* o apel·la al que anomena “esperit del 48”, representat per la Carta dels Drets Humans, com a base per solucionar les expressions antidemocràtiques i dictatorials que conté el feixisme 2.0.

Actualment el terme feixista, com apunta el text, s’usa d’una manera imprecisa, fet que l’acaba desvirtuant o, en el pitjor dels casos, banalitzant. Per això cal ser extremadament curosos a l’hora d’utilitzar-lo. I per això són necessàries obres com la que tenim entre mans, que ens permeten visualitzar una panoràmica general per entendre un fenomen complex d’ençà la seva eclosió en plena era de la política de masses. No debades, Payne no dubta a afirmar que segueix sent un dels termes polítics més vagues. Aquest és el mèrit de l’autor, saber conjugar el rigor amb un text entenedor i més lleuger que un treball acadèmic que facilita al lector claus per a la reflexió, tot aportant hipotètiques respostes/solucions del tot necessàries per poder comprendre l’abast del feixisme al segle XXI i poder abordar-lo amb certes garanties d’èxit.

Carles VINYES

INTRODUCCIÓ

Existeix el feixisme més enllà de Hitler, el *Cara al sol* i les Martens de 18 forats? Està creixent realment l'extrema dreta? I, en tot cas, de què estem parlant exactament quan parlem de nacionalpopulisme, trumpisme o populisme de dretes? És feixisme? I, si ho és, ni que sigui una mica, podem anomenar-lo així, directament? O, si ho fem, estem banalitzant l'altre feixisme, el de veritat-veritat, el que va matar milions de persones en camps de concentració, i estem, aleshores, contribuint a la confusió en lloc de combatre-la? I, encara més, si l'extrema dreta és extrema dreta, per què no és extrema dreta la dreta "normal", o l'esquerra..., quan fa i proposa pràcticament el mateix que l'extrema dreta? On és la diferència, ara que els presumptes feixistes ja no porten botes ni camises negres sinó corbata i *casual wear*? On és la línia? Perquè n'hi ha, de línia, oi? O no?...

Aquestes i moltes altres preguntes restaran probablement per respondre de manera definitiva i plenament satisfactòria al final d'aquest llibre. Allò que ens agradaria, però, és que els arguments aquí plantejats ajudin el lector o lectora a endreçar-se les idees, a situar una mica millor cada concepte, fenomen i situació i a respondre, per ell o ella mateixa, les preguntes que segurament es fa. Partint de la base que per

abominable i perillós que sigui el feixisme i els seus succe-
danis, la simplificació i l'estigmatització barroera dels seus
dirigents, militants, votants o simpatitzants no sempre ajuda
a contrarestar-ne els efectes. Eines, doncs, per mirar d'en-
certar la recepta i la resposta, per plantar cara al feixisme i
a tot allò que se li assembli amb el cap abans que amb la
boca o les mans. I tot plegat, no només per viure una mica
més tranquils i menys confosos, sinó sobretot per actuar, que
vol dir lluitar, també en el camp de les idees, de la manera
més conscient i eficaç possible contra —i aquí m'avanço a
les conclusions— aquells qui veuen i volen una humanitat
desigual, irracional i violenta.

FEIXISME. ANTECEDENTS HISTÒRICS

Amb Benito va començar tot

A l'hora de mirar d'aproximar-nos al feixisme com a matèria d'estudi tenim, en línies generals, dues grans perspectives possibles. Una de més historiogràfica i una altra de més, diguem-ne, ideològica. La primera, a la qual dedicarem aquest capítol, circumscriuria la definició als moviments sorgits a mitjan anys vint i trenta del segle xx, inspirats sobretot per l'èxit del feixisme (d'aquí el nom) italià encapçalat per Benito Mussolini, i se centraria a explicar-ne les característiques, causes i evolució. Un fenomen igualment complex, el del feixisme de la primera meitat del segle xx, que no pren exactament les mateixes formes ni té el mateix dibuix ideològic a tot arreu però que conté alguns elements comuns, els principals dels quals són la creença en la superioritat intrínseca d'una determinada nació, "raça" o grup ètnic, el menyspreu per la democràcia liberal, l'odi al marxisme i a l'esquerra en general, el paper central de l'Estat a la societat, l'obediència a un líder poderós i (amb l'excepció de Francisco Franco) viril i carismàtic, l'exaltació de la jerarquia en totes les esferes de les relacions humanes, la naturalització i glorificació de la força i la violència i un discurs demagog de contingut trampos i simplificador i amb molta càrrega emotiva. La paraula

feixisme no és, en realitat, un italianisme sinó una traducció directa en què es canvia l'arrel, *fascio*, per la seva traducció al català, 'feix'. La metàfora és prou evident: la unió (el feix) fa la força. I és que el feixisme inicial va adoptar sobretot una estètica més o menys inspirada en la Roma clàssica, però també es va fer seus molts dels conceptes i símbols (el fons roig de la bandera nazi o el roig i negre del falangisme) del moviment obrer i l'esquerra revolucionària de l'època a la qual, paradoxalment, combatia alhora que imitava.

Els feixismes més coneguts i arquetípics són, a més de l'italià, el nacionalsocialisme alemany d'Adolf Hitler i el falangisme espanyol de Primo de Rivera i Francisco Franco, perquè tots tres van assolir el poder als respectius estats. No obstant això, el feixisme va tenir, en major o menor mesura, presència i influència social a pràcticament tots els països europeus i a la resta de nacions industrialitzades del món. Així, per exemple, la British Union of Fascists d'Oswald Mosley va arribar als 20.000 militants al Regne Unit poc abans de l'esclat de la Segona Guerra Mundial i d'altres moviments, com els Ustatxes croats, la Creu Fletxada hongaresa o els seguidors de Ion Antonescu a Romania, van assolir també el control directe de l'Estat, tot i que no gràcies a les pròpies forces sinó de la mà de la Wehrmacht i sota la protecció de l'anomenat Tercer Reich.

Per entendre alguns dels trets definidors del feixisme anterior a la Segona Guerra Mundial és imprescindible situar-los en el context ideològic de l'època en què determinats plantejaments que cent anys després ens resulten repulsius i inacceptables, estaven molt més normalitzats. Així, Mussolini, que inicialment havia posat en qüestió el concepte biolò-

gic de raça i havia afirmat que es tractava més d'un sentiment que d'una realitat científica, va canviar d'opinió i més endavant, a les portes de la guerra i amb l'aliança amb Hitler molt més consolidada, va pronunciar el transcendent discurs de Trieste (18 de setembre de 1938) en el qual assegura que “per mantenere il prestigio dell'impero serve una chiara, severa coscienza razziale che stabilisca non soltanto delle differenze, ma delle superiorità nettissime” i hi afegeix que “l'ebraismo mondiale è stato durante sedici anni, malgrado la nostra politica, un nemico irreconciliabile del fascismo”. I és que el cert és que en la societat de la primera meitat del segle xx la idea d'una humanitat dividida en grups racials clarament diferenciats i de característiques físiques i psicològiques també específicament marcades estava, per sort per a nosaltres, molt més estesa que en aquest primer quart del segle xxi. Per posar només un exemple, Winston Churchill, el polític liberal-conservador que va liderar la resistència britànica al setge i ofensiva de l'Alemanya nazi l'any 1940, havia defensat punts de vista clarament racistes i menysprea els pobles no europeus sobre els quals s'estenia l'Imperi.

“I do not admit for instance, that a great wrong has been done to the Red Indians of America or the black people of Australia. I do not admit that a wrong has been done to these people by the fact that a stronger race, a higher-grade race, a more worldly wise race to put it that way, has come in and taken their place.” W. Churchill, 1937, davant la Palestine Royal Commission.

D'altra banda, als Estats Units la segregació racial estava perfectament recollida, i àmpliament acceptada, en les lleis de molts estats del sud de la Unió. Conceptes defensats per

Hitler al *Mein Kampf*, com el d'espai vital (*Lebensraum*), la reivindicació propositiva de l'Imperi romà que feia Mussolini o l'africanisme franquista no estaven tan lluny de l'imperialisme explícit que practicava la Gran Bretanya o la República Francesa, propietaris, a gener de 1939, d'una superfície terrestre diverses vegades superior a la del territori metropolità europeu estricte. Es pot afirmar, i cal fer-ho, que la República Francesa o el Regne Unit eren, en començar la Segona Guerra Mundial, dues democràcies liberals només si obviem els milions d'homes i dones súbdits dels imperis britànic i francès als quals eren negats els drets civils i polítics més elementals començant pel dret al sufragi universal.

Tampoc el culte al líder és una característica única del feixisme. Casos relativament anàlegs, com el de Turquia amb Kemal Atatürk o Argentina amb el matrimoni Perón, o políticament oposats, com la Rússia de Ióssif Stalin o la Xina de Mao, són magnífics exemples de culte a la persona en règims certament despòtics però que no es consideren feixistes *stricto sensu*, tot i que, en el cas turc i argentí, es constata una gens dissimulada simpatia per la Itàlia mussoliniana. No obstant això, en el cas dels règims feixistes clàssics, aquesta idolatria tenia un component marcadament estructural i ideològic. I és que si el que es defensa és la jerarquia com a forma natural i desitjable d'organització humana, sembla lògic que la piràmide social i política necessiti un vèrtex concret, un cap que la culmini. I des del menyspreu a la llibertat i als drets individuals, vistos com a distorsionadors del bé comú desitjable, l'existència d'un líder paternal, sever i protector alhora, resulta també ben coherent. Per això, en els règims feixistes el líder del partit i cap d'estat tenia una denominació específica

i característica que els assimilava a l'aristocràcia i les monarquies: *Führer* a Alemanya, *Duce* a Itàlia, *Caudillo* a Espanya o *Conducator* a Romania.

“Tutto nello Stato, niente al di fuori dello Stato, nulla contro lo Stato”.¹

El reforçament del paper de l'Estat a la societat tampoc era patrimoni exclusiu dels feixismes d'entre guerres ni va tenir, amb perspectiva històrica i sobretot des d'una òptica d'esquerres, conseqüències necessàriament negatives. La Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques, com no podia ser d'altra manera, donava a l'Estat un rol preeminent, no només en matèria de producció i distribució de béns de consum i equip, en la prestació de serveis públics o en la construcció de grans infraestructures, sinó, també, en la direcció i execució dels plans quinquennals de desenvolupament econòmic i en la formulació —i imposició— de models morals i de comportament. Però també les democràcies liberals, començant pels Estats Units d'Amèrica i sobretot a partir del *New Deal* impulsat pel president F. D. Roosevelt, atorgaven a l'Estat una funció indispensable per al bon funcionament de l'economia i, en la tradició del nacionalisme republicà, de garantir dels valors i drets sobre els quals, en principi, s'assentava la societat. Tot això es traduïa, per exemple, en molta obra pública i en la presència en espais centrals i molt visibles de pobles i ciutats d'edificis públics amb formes sòlides i poderoses que, alhora que donaven servei als ciutadans, exemplificaven el poder i la presència protectora i vigilant de l'estat. Encara avui, molts d'aquells edificis públics del segon i ter-

1. B. MUSSOLINI, *La Dottrina del Fascismo*, 1932.

cer quart del segle xx són perfectament recognoscibles a les nostres ciutats i mostren trets sorprenentment comuns arreu (el classicisme i els motius decoratius destinats a glorificar el treball, la indústria i la tecnologia, per exemple) alhora que també reflecteixen, amb els seus matisos estètics, el contingut i les diferències ideològiques de cada un dels règims polítics que els van promoure. Des de les formes més arrodonides i amables, properes a l'*art déco*, dels edificis nord-americans, fins a l'imponent perfil vertical de l'arquitectura nazi, passant pel neoclassicisme imperial obertament imperial (romà) dels edificis italians del període feixista o el funcionalisme monumental soviètic o francès.

La vinculació dels feixismes dels anys trenta amb el nacionalisme i l'exaltació nacional és evident i de sobres coneguda. Així, el nacionalsocialisme apel·lava reiteradament al concepte de *Volk* —el poble entès com a subjecte col·lectiu, determinat no per la voluntat dels seus integrants o per la simple residència sinó per l'estirp, pel naixement i els ancestres— al qual calia subordinar incondicionalment els interessos particulars. El franquisme parlava reiteradament de l'*España Una, Grande y Libre* que era, segons la concepció més estrictament falangista, una “unidad de destino. España es pues, la nación, y no ninguno de los pueblos que la integran. Cuando esos pueblos se reunieron hallaron en lo universal la justificación histórica de su propia existencia. Por eso España, el conjunto, fue la nación”.²

És a dir, una nació única i predestinada, no se sap ben bé per qui o per què, a la continuïtat. Bé, en realitat Franco sí

2. *Falange Española*, núm. 15, 19 de juliol de 1934.

que deixava clar quin era l'origen últim de la seva legitimitat, i així ho deien les monedes de l'època: “Franco, Caudillo por la gracia de Dios.” La força poderosa i responsable en darrera instància de l'existència d'Espanya era ni més ni menys que Déu, el Déu catòlic, més concretament. En el feixisme italià de Mussolini, en canvi, el llenguatge té moltes més connexions amb el discurs revolucionari d'esquerres (de fet, Mussolini prové del partit socialista) i, vinculat amb això, amb el paper absolutament preminent de l'Estat, encarnació física i política de la nació. Així, la justificació conceptual de la nació italiana es vincula directament a l'herència del primer estat imaginable: l'Imperi romà, convertit en indiscutible mite fundacional.

Els tres nacionalismes feixistes de primera divisió, l'alemany, l'italià i l'espanyol, mantenen, com hem vist, diferències significatives entre ells. El primer és obertament racial (i racista) i es basa, en part, en la concepció herderiana de la nació. Una concepció en la qual el poble és un organisme absolut, holístic, gairebé natural que compta amb una ànima pròpia que s'expressa a través de la cultura popular i la llengua materna. Contràriament al nacionalisme liberal i postrevolucionari (de 1789), en el nacionalsocialisme alemany la pertinença a una determinada nació o categoria nacional/racial (i a totes les qualitats i defectes que li són suposadament intrínseques) no es tria sinó que ve predeterminada des del naixement i, encara més enllà, per l'herència genètica rebuda. En el cas italià, i malgrat la dosi inevitable de racisme antiafricà o antijueu, la italianitat té més a veure amb l'herència cultural i política, vinculada a una suposada línia de continuïtat que arranca de la mateixa antiga Roma, que no pas amb

una suposada raça biològica italiana. Per últim, en el cas espanyol, la nació té també caràcter ancestral, no explícitament racial (tot i la utilització freqüent del terme *raza* sobretot en els primers anys del franquisme), lligada directament a la tradició catòlica i a una pretesa missió històrica evangelitzadora exemplificada per les guerres medievals contra els infidels musulmans, a la conquesta (militar, econòmica, religiosa i lingüística) de bona part del continent americà, a la fidelitat a la santa Església catòlica davant l'amenaça protestant en l'albor de la modernitat, a la guerra declarada contra el liberalisme laïcista dels maçons i, més recentment, al paper de baluard últim contra l'anunciat perill bolxevic, asiàtic i ateu. Aquesta imbricació entre llengua castellana i religió catòlica (*habla en cristiano*, solien ordenar els falangistes als parlants d'altres llengües peninsulars) està molt lligada a la trajectòria imperialista del Regne d'Espanya i és una característica que separa el franquisme dels seus germans italià i alemany, que mantenen una relació molt més complicada i contradictòria tant amb l'Església com amb el cristianisme. Val a dir, aquí, que l'ultracatolicisme del franquisme (més que del falangisme) feia bandera dels valors més reaccionaris de l'Església (jerarquia, masclisme, disciplina, obediència, resignació...) i s'oblidava d'aquells que d'alguna manera vinculen el cristianisme amb els corrents humanistes i fins i tot d'esquerreres (pau, amor, pobresa, humilitat...). De la mateixa manera, el fet que el racisme de base pretesament científic i biològic no jugués, en el cas del feixisme espanyol, un paper tan central com en el cas alemany no vol dir que no hi tingués també una presència destacada, sobretot els primers anys i vinculat al colonialisme. A tall d'exemple, aquest és un fragment de l'informe anomenat *Capacidad mental del negro* redactat per

Vicente Beato i Ramon Villarino de la Dirección General de Marruecos y Colonias (Madrid, 1944):³

Siempre que intervenga la inteligencia, el negro muestra una inferioridad respecto al blanco (...). La curva de la capacidad mental, más baja en el negro que en el blanco, alcanza el máximo nivel a la edad de dieciséis años, tendiendo luego a decrecer; al contrario de lo que ocurre en la raza blanca.

Tornant, però, al nacionalisme com a tret distintiu bàsic dels tres feixismes clàssics, així com dels altres que li eren contemporanis i dels que els han succeït i imitat posteriorment, el cert és que no podem oblidar que aquest corrent de pensament, aquesta concepció comunitària i nacional de les relacions humanes —coneguda amb el nom de nacionalisme— va tenir també un paper cabdal i indispensable en la reacció contra el feixisme que en va permetre la derrota la primavera de l'any 1945. Testimonia aquesta realitat l'actual espai memorial en què s'ha convertit l'antic camp de concentració nazi de Mauthausen, situat a la vora del poble austríac del mateix nom. En el recinte estricte del camp no hi ha cap símbol nacional ni cap referència al nacionalisme dels qui el van construir i utilitzar per esclavitzar, torturar i matar centenars de milers de persones; cap bandera nazi, alemanya o austríaca. Al límit del recinte, en canvi, en el camí que portava a la maleïda pedrera, hi ha una esplanada on els supervivents han erigit una vintena de memorials, cada un d'ells dedicat a un col·lectiu nacional i on s'exhibeixen gens dissimuladament —tot al contrari— gran quantitat de símbols patriòtics. Dit d'una altra manera, no hi ha un sol monument dedicat a totes les víctimes en nom de la frater-

3. *Guinea: el franquisme colonial*. 2019. Memorial Democràtic. Barcelona.

nitat universal i del rebuig al nacionalisme. És exactament al revés: hi ha una voluntat explícita, conscient (i, fins a cert punt, xocant) de recordar que, en aquelles dures condicions i per allò que va tenir de bo i per allò que va tenir de no tan bo, la solidaritat nacional, l'ajuda mútua entre membres d'una mateixa comunitat nacional (o més o menys nacional) va tenir un paper decisiu alhora de fer possible, no només la supervivència, sinó també la resistència contra l'enemic nazi.

Aquest cas, el de Mauthausen, no va ser, per descomptat, l'excepció. Arreu, el patriotisme o nacionalisme (com preferiu anomenar-lo) fou una força determinant en la lluita contra l'ocupació nazi-feixista a tots els països d'Europa i de més enllà. La Generalitat republicana cridava a defensar les llibertats i la identitat de Catalunya, la República Espanyola s'esforçava a subratllar la decisiva col·laboració estrangera, d'alemanys i italians, així com la notable presència de tropes nord-africanes a l'exèrcit rebel per mirar de donar a la guerra contra el feixisme una dimensió patriòtica, d'alliberament nacional. La mateixa Unió Soviètica va abandonar per uns anys el seu inicial discurs internacionalista per convertir la guerra contra la invasió feixista en la Gran Guerra Pàtria, pensant que aquesta dimensió nacional i nacionalista encoratjaria tots els homes i dones d'aquest immens territori i, molt especialment, la majoritària població de llengua i identitat russes. Els discursos i la propaganda de guerra dels anys trenta i quaranta evidentment que contenen referències a la lluita contra la tirania i a la defensa de la democràcia, però estan carregats, bàsicament, de referències patriòtiques i nacionals. El nacionalisme, en definitiva, és una força extraordinàriament poderosa que tant fou aprofitada pel feixisme com per l'antifeixisme. Una altra qüestió són els valors, la

concepció i les raons que en cada cas es vinculen a aquest nacionalisme. D'això en parlarem més endavant.

Un altre factor important a tenir en compte per entendre, no només el feixisme de la primera meitat del segle xx, sinó també l'extrema dreta més contemporània és la seva voluntat, real o aparent, de desmarcar-se del conservadorisme i de les formes del segle xix i aparèixer com a quelcom nou i renovador propi del segle xx, aleshores encara en els seus inicis. Així, els feixismes, sobretot l'italià i l'alemany, es mostren a ulls de molts joves de l'època, sobretot provinents de la burgesia i l'aristocràcia, com una opció transgressora i definitivament moderna. És el cas relativament conegut de Violette Morris, filla d'un baró francès, dona independent i rebel, vestia i fumava com els homes de l'època, exercia de lesbiana desacomplexada, era habitual dels cercles intel·lectuals avantguardistes i esdevingué pionera de l'esport femení competint en waterpolo, futbol, atletisme o motociclisme. Profundament nacionalista, arran segurament de la seva experiència com a infermera a la Primera Guerra Mundial, i alhora radicalment liberal en el sentit més individualista i competitiu de la paraula, va tornar meravellada dels Jocs Olímpics de Berlín, captivada per l'exaltació que el nacional-socialisme feia de les jerarquies construïdes a partir de la lluita dels homes (i algunes dones) i els pobles entre si i del suposat triomf dels millors i més forts sobre els dèbils i mediocres. Va fer d'espia pels alemanys abans i després de l'ocupació fins que la Resistència la va sentenciar a mort i executar l'any 1944. Fou, la seva, una adhesió al feixisme que no hauria de resultar sorprenent si tenim en compte que aquesta ideologia legitimava els privilegis que ella havia viscut com a membre de la noblesa i de família adinerada, alhora que donava sentit

a la seva individualitat de dona guerrera feta a si mateixa i li proporcionava un sentit de pertinença i identitat potent vinculat, en aquest cas, a un moviment polític amb pretensions universals, que no universalistes, i immortals.

En la mateixa línia, Filippo Tommaso Marinetti, un dels signants dels textos fundacionals del feixisme (el manifest de l'any 1919) havia estat també, deu anys abans, l'impulsor del manifest futurista, un text avantguardista teòricament artístic i literari però carregat, en realitat, de connotacions polítiques, que lloava la societat de masses moderna i industrial, que rebutjava la vella societat tradicional i que celebrava la bellesa de la revolució, alhora que no dissimulava la passió per la violència i la confiança cega en les jerarquies, els lideratges potents i la masculinitat misògina. El feixisme apareix, o es vol mostrar, com l'alliberament de les cadenes de la moral judeocristiana, de la qual serien conseqüència directe tant el liberalisme humanista com l'anarquisme comunitarista o el socialisme marxista, per tornar a un estadi natural de la humanitat en el qual, com en el regne estrictament animal, cadascú ocuparia el seu lloc en la piràmide social i l'atàvica llei del més fort seria restituïda. La llei natural, la de la selva, la que diu bàsicament que o menges o se't mengen, seria la única norma realment viable i el que pertocaria, per tant, a la civilització, no seria negar-la o oposar-s'hi sinó ordenar-la, canalitzar-la correctament per evitar que flueixi de manera caòtica i descontrolada. I quin seria aquest instrument que permetria posar ordre a l'irrefrenable instint de lluita que caracteritzaria —segons aquesta cosmovisió feixista— l'ésser humà però sobretot l'home masculí i, per descomptat, heterosexual? El partit, el líder i l'Estat. Un Estat fort i implacable capaç d'imposar la seva força per damunt de la violència

descontrolada o espontània de les masses i capaç també de canalitzar aquest instint violent i competitiu cap a projectes col·lectius, nacionals o racials, igualment agressius i competitius. En aquesta idea guerrera, agressiva i animal de les relacions humanes, el missatge d'amor universal, d'humilitat i de compassió propis del cristianisme (o de cert cristianisme) no tan sols no hi encaixa sinó que hi resulta completament estrany i antagònic.

Una altra cosa és la dimensió jerarquizant, obscurantista i repressiva del cristianisme realment existent i, sobretot, del catolicisme. Per això, com s'ha dit abans, Franco va trobar en l'Església catòlica un dels seus més incondicionals aliats i en determinats cristians de base, sobretot a partir del concili II del Vaticà, uns enemics actius i incansables. I per això, malgrat els tractes més o menys secrets amb el Papa i la jerarquia catòlica i luterana alemanya, que beneïa les tropes de la Wehrmacht abans d'entrar en combat, Hitler va flirtejar sempre amb el paganisme i fins i tot l'ateisme i va trobar en les comunitats de cristians un dels seus adversaris polítics, en el terreny electoral, primer, i en la resistència al poder després, més molestos i constants. Il·lustra bé aquesta relació ambivalent que el règim nazi va sostenir amb les confessions dominants a Alemanya (catòlica i luterana) i amb la idea de déu en general, el fet que fins al final de la guerra l'exèrcit regular, així com la marina de guerra, van mantenir la inscripció *Got mit uns* (Déu amb nosaltres) a la sivella del cinturó, mentre que la Waffen SS (les unitats militars d'aquesta organització nazi profundament ideologitzada) hi duïen *Meine Ehre heisst Treue* (El meu honor es diu lleialtat) i aquesta lleialtat no era a Déu, evidentment, sinó al *Führer*, als superiors, al cos i a la pàtria, per aquest ordre.

© del text: Adam Majó Garriga, 2019
© del pròleg: Carles Vinyes Gràcia, 2019
© de l'epíleg: Helena Castellà Duran, 2019
© d'aquesta edició:
Pagès Editors, S L, 2020
Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: febrer de 2020
ISBN: 978-84-1303-172-9
DL: L 87-2020
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

↵ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.